

MAICA DOMNULUI ÎN SCRIERILE APOCRIFE ATRIBUIE UNOR PERSONALITĂȚI VECHI-TESTAMENTARE (II)¹

Drd. Vasile POSTOLACHI

Facultatea de Teologie Ortodoxă „Dumitru Stăniloae” din Iași

Abstract

The Testament of The 12 Patriarchs, Solomon's odes, Isaiah's Ascension and even lives of the prophets are the oldest testimonials supporting the idea that Virgin Mary has been glorified from the end of the 1st century. So this does not remember only about the Birth of the Savior from the Virgin Mary, but also emphasizes her exceptional innocence. Moreover for this reason the 19th ode of Solomon's is known as the oldest hymn in her honor. Also the Isaiah's Ascension is the oldest text, according the New Testament, that describes the Birth of Jesus Christ and Virgin Mary's role in this. This article is an incursion in a few of the oldest Mariological texts, that show the love that embraced the Virgin Mary since the beginning of Christians.

Keywords: Virgin Mary, The Testament of the Patriarchs, Solomon's Odes, Lives of the prophets, Isaiah's Ascension.

Dacă apocrifele analizate în articolul din numărul anterior al Revistei „Teologie și Viață” (nr. 9-12/2019) aminteau fugitiv de *Fecioara* care Îl naște pe Mesia, aluzie cu siguranță la celebra profecie a lui Isaia (cf. Isaia 7, 14), există și alte apocrife cu tematică vechi-testamentară care se bucură de aceeași vechime, dar care adaugă la titlul de *Fecioară* și unele epitete precum: *curată, fără pată, îmbrăcată în haină de in*, arătând astfel curăția aceleia care s-a învrednicit a fi Mamă lui Mesia. Despre aceste apocrife vom trata în cele ce urmează.

Fecioara Maria în *Testamentul lui Isaac* și în *Testamentul lui Iacov*

Testamentul lui Isaac este o scriere apocrifă din sec. al II-lea d.Hr.², care împreună cu *Testamentul lui Avraam* și *Testamentul lui Iacov*,

¹ Partea întâi a studiului a fost publicată în Revista „Teologie și Viață”, anul 2019, nr. 9-12.

² Cf. W.F. Stinespring, „Testament of Isaac”, in vol. *The Old Testament Pseudepigrapha*, Hendrickson Publishers, Peabody, Massachusetts, 2011, vol. 1 (*Apocalyptic Literature and Testaments*), p. 903.

formează corpusul numit de *Constituțiile Apostolice* «*Testamentul celor trei patriarhi*»: „Și printre cei din vechime, de asemenea, unii au scris cărțile apocrife ale lui Moise și Enoh și Adam și Isaia și David și Ilie și ale celor trei patriarhi”³.

Apocrifa pune în gura muribundului Isaac următoarea profeție: „toți au gustat moartea, în afară de Enoh cel desăvârșit, care s-a ridicat la cer. După ei (primii patriarhi) vor veni doisprezece uriași. Apoi va veni Iisus, Mesia, din descendența ta, *dintr-o Fecioară pe nume Maria. Și Dumnezeu va fi întrupat în El*”⁴. În altă versiune se precizează: „Toți au gustat moartea, în afară de Enoh cel desăvârșit. După ei, vor mai trece patruzeci și două de generații până la venirea lui Mesia, Iisus *născut de o Fecioară curată, pe nume Maria*”⁵. Indiferent de versiune, scurta mențiune mariologică este foarte importantă. Astfel, potrivit primei versiuni, Fecioara Maria este prezentată ca fiind Născătoare de Dumnezeu, întrucât Cel ce se naște din ea nu este un simplu om ci *Dumnezeu întrupat*, iar mărturia devine cu atât mai importantă, dacă luăm în calcul vechimea apocriefei. Potrivit celei de-a doua versiuni, este subliniată starea morală a Fecioarei: *curată*. Expresia *Fecioară curată* o vom întâlni și în alte scrieri ale secolului al II-lea d.Hr. Astfel, Sfântul Abercius de Hierapolis (sec. II-III d.Hr.) preciza în celebra sa inscripție: „Eu Abercius, ucenicul Păstorului Celui Sfânt... El, Cel Care m-a trimis la Roma să privesc împărăția și să văd pe Împărăteasa cea cu veșmânt de aur și încălțăminte de aur... Și mi s-a dat în orice loc ca hrană Peștele de izvor, foarte mare curat pe care L-a pescuit *o Fecioară curată*”⁶. De asemenea, și Sfântul Irineu de Lyon, vorbind de întruparea Cuvântului, afirmă: „Fiind El *curat*, deschide în chip *curat pânțelele curat*, care renaște pe oameni lui Dumnezeu și pe care El însuși L-a

³ „Constitutions of the Holy Apostles”, VI, 16, translated into english by James Donaldson, ANF, t. 7, p. 457.

⁴ „Testament of Isaac”, III, 16-19, translated by W.F. Stinespring, in vol. *The Old Testament Pseudepigrapha*, Hendrickson Publishers, Peabody, Massachusetts, 2011, vol. 1 (*Apocalyptic Literature and Testaments*), p. 907.

⁵ *Ibidem*, IV, en vol. *Le Testament des Patriarches Adam, Abraham, Isaac, Jacob, Réuben, Siméon, Lévi, Judah, Issachar, Zebulon, Dan, Naphtali, Gad, Asher, Joseph, Benjamin*, Editeur Filbluz, 2015, p. 44

⁶ „Inscripția lui Abercius”, 3, 7-8, 13-14, *Actele martirice*, traducere de Pr. prof. Ioan Rămureanu, în colecția „Părinți și Scriitori Bisericești”, vol. 1, EIBMBOR, București, 1982, pp. 360-361.

făcut *curat*⁷. Expresia *Fecioară curată* este sinonimă cu *Fecioară Sfântă*, după cum reiese atât de clar în *Apologia* lui Aristide Atenianul (sec. al II-lea d.Hr.): „creștinii, însă, își socotesc originea de la Domnul Iisus și Acesta este mărturisit ca Fiu al lui Dumnezeu Cel Preaînalt în Duhul Sfânt, coborât din cer pentru mântuirea oamenilor. Și născut de o *Fecioară Sfântă, fără sămânță și fără stricăciune*, a luat trup și S-a arătat oamenilor”⁸.

Testamentul lui Iacov este cea de-a treia scriere din *Testamentul celor trei Patriarhi*, fiind scrisă după celelalte două, în sec. II-III d.Hr⁹. Deși în gura patriarhului nu este pusă nici o mențiune mariologică, totuși necunoscutul autor în încheierea scrierii face referință la mijlocirea Maicii Domnului: „Poate El ne va lăsa să stăm de-a dreapta Lui în marea și înfricoșătoarea zi (a Judecății, *n.tr.*) pentru mijlocirile *Stăpânei mijlocirilor, Izvorul curăției, bunății și binecuvântărilor, Maica mântuirii și pentru mijlocirile tuturor martirilor, sfinților, oamenilor faptelor bune și ale tuturor celor care au plăcut Domnului prin faptele lor evlavioase și prin gândurile lor plăcute*”¹⁰. Având în vedere că *Testamentul lui Iacov* a fost redactat în sec. II-III, aceste cuvinte devin o prețioasă mărturie a *credinței în mijlocirea Maicii Domnului*, încă de la începuturile creștinismului.

Fecioara Maria în *Testamentul celor doisprezece Patriarhi*

Testamentul celor doisprezece patriarhi, spune exegetul Antonio Piñero, este o operă cu adevărat însemnată atât prin conținutul ei dogmatic, cât și moral și aparține genului de literatură iudaică ce completează un pasaj biblic, în acest caz binecuvântările care apar în capitolul 49 din Facerea și 33 din Deuteronomul. Paralele cu textele de la Marea Moartă, îndemnurile morale care reflectă o atmosferă

⁷ Sfântul Irineu de Lyon, *Contra las herejias*, IV, 33, 11, trad. en castellano por P. Carlos Gonzalez, Herederos del Profesor Massimo Bovolini, Mexico, 2000, p. 1080.

⁸ Sfântul Aristide Atenianul, „*Apologia*” (conform fragmentelor grecești), XV, 1, trad. en castellano por Daniel Ruiz Bueno, en vol. *Padres Apostólicos y Apologistas griego*, BAC, Madrid, 2009, p. 969.

⁹ Cf. Alejandro Diez Macho, *Apocrifos del Antiguo Testamento*, Ed. Cristiandad, Madrid, 1984, vol. I („Introducción general a los Apocrifos del Antiguo Testamento”), p. 280.

¹⁰ „The Testament of Jacob”, VIII, 7-9, translated in English by F. Stinespring, in vol. *The Old Testament Pseudepigrapha*, editor James Charlesworth..., p. 918.

foarte apropiată creștinismului, doctrinele mesianică și eshatologică fac din acest apocrif o adevărată operă interesantă care reflectă pluralitatea iudaismului din epoca elenistă”¹¹. Lucrarea a fost compusă la sfârșitul secolului I d.Hr.¹²

Vorbind despre vremurile mesianice, necunoscutul autor afirmă în *Testamentul lui Dan* că mântuirea lui Israel va veni din Iuda și din Levi: „izbăvirea Domnului se va ridica peste voi din neamul lui Iuda și din neamul lui Levi, El va lupta împotriva lui Beliar și ne va da biruință, nouă oamenilor tineri”¹³. Această afirmație nu intră în contradicție cu Noul Testament, care Îl prezintă pe Mântuitorul ca fiind din neamul lui Iuda (cf. Matei 1). Sfântul Evanghelist Luca arată și faptul că Fecioara Maria era rudă cu Elisabeta, *cea dintre fiicele lui Aaron* (cf. Luca 1, 36; 5).

Testamentul lui Iosif merge mai departe și afirmă nașterea lui Mesia din Fecioară: „am văzut doisprezece cerbi, sărind pe câmpie și păscând din pășunea îmbelșugată, dar iată că deodată nouă dintre ei au fost despărțiți de cireadă și împrăștiați în tot pământul. Între cei trei care au rămas, am văzut născându-se dintr-o Fecioară din neamul lui Iuda, îmbrăcată în haină albă de in, și un Miel fără pată ieșind din sânul ei... Să îi respectați mereu pe Iuda și pe Levi, de unde va ieși acest Miel al lui Dumnezeu care va mântui prin harul Său atotputernic și neamurile și pe Israel; căci Împărăția Lui nu va fi clădită pe un har care trece ci va fi o Împărăție veșnică”¹⁴. Dată fiind vechimea acestei scrieri, amănunțele mariologice sunt de maximă importanță. În primul rând apocrifă de față ne arată clar că *Fecioara Maria este din neamul lui Iuda*. Autorul nu se mulțumește să precizeze că Mesia va fi din neamul lui Iuda (și al lui Levi) (lucru

¹¹ Antonio Piñero, „Testamento de los Doce Patriarcas”, en vol. Antonio Piñero, *Los Apocalipsis, 45 textos apocalípticos, apócrifos judíos, cristianos y gnósticos*, Ed. EDAF, Madrid, 2007, p. 181.

¹² Cf. „Patriarches (Les Testaments des douze patriarches), Avant-propos”, en vol. *Dictionnaire des Apocryphes ou Collection de tous les livres apocryphes relatifs a l’Ancien et au Nouveau Testament*, publiée par M. l’Abbé Migne, Editeurs aux Ateliers Catholiques, Paris, 1856, tome premier, p. 853.

¹³ „Les Testaments des douze patriarches, Septieme Testament, De Dan, V”, en vol. *Dictionnaire des Apocryphes ou Collection de tous les livres apocryphes relatifs a l’Ancien et au Nouveau Testament*, publiée par M. l’Abbé Migne, Editeurs aux Ateliers Catholiques, Paris, 1856, tome premier, p. 894.

¹⁴ „Les Testaments des douze patriarches, Onzieme Testament, De Joseph”, 12...., p. 913.

afirmat atât de Scriptura Vechiului cât și a Noului Testament: cf. Facerea 49, 10; Isaia 7, 14; 11, 1; Matei 1; Luca 1-3; Romani 1, 3 ș.a.), dar spune și mai clar că Mama lui Mesia, Fecioara va fi din neamul lui Iuda (lucru pe care Sfânta Scriptură îl afirmă doar indirect). Pentru a înțelege semnificația *veșmântului alb* cu care era îmbrăcată această fecioară, trebuie să ne raportăm la afinitatea acestei apocrife cu scrierile ioaneice. Astfel, ca în scrierile ioaneice, Mesia este *Mielul lui Dumnezeu, Cel ce ridică păcatele lumii* (Ioan 1, 29; Apocalipsa 5, 9); asemenea ca în Apocalipsa (17, 14; 19, 9), și în Testamentul lui Iosif *toate fiarele au pornit război împotriva Mielului, iar Mielul le-a biruit, le-a nimicit și le-a călcat în picioare. Și din pricina Lui s-au bucurat îngerii și oamenii și întreg pământul*¹⁵. În Testamentul lui Neftalim, imaginea lui Iuda și Levi este asemănătoare cu imaginea femeii din Apocalipsa 12, 1. Testamentul lui Levi spune despre cei doi: „Levi a prins soarele iar Iuda luna și amândoi au fost luați cu cei doi aștri. Levi strălucea ca soarele iar un tânăr om i-a adus douăsprezece ramuri iar Iuda frumos, precum luna, avea douăsprezece raze sub picioarele lui”¹⁶. Putem găsi vreo referință la simbolistica veșmântului alb în scrierile ioaneice? Răspunsul este unul afirmativ. Astfel, în Apocalipsa se precizează că înaintea tronului Mielului stăteau *mulțime, din tot neamul și semințiile și popoarele și limbile, îmbrăcată în veșminte albe* (Apocalipsa 7, 9), martirilor Lui, Mielul le-a dat câte un veșmânt alb (Apocalipsa 6, 11), iar Bisericii din Sardes îi spune Mielul: *Cel ce biruiește va fi astfel îmbrăcat în veșminte albe* (Apocalipsa 3, 5), astfel *veșmântul alb* reprezintă biruința finală și cu care vor fi îmbrăcați aleșii în ceruri¹⁷, este culoarea purității inițiale, edenice dar și a lumii cerești, culoare hristică¹⁸. Prin urmare *veșmântul alb* al Fecioarei este un simbol al biruinței, al curăției care a dus la această biruință, dat fiind faptul că Cel Născut din Ea va fi *fără pată și biruitor*.

Testamentul lui Neftali vine cu o mărturie indirectă a maternității divine, atunci când afirmă că Mesia, Cel Născut din neamul lui

¹⁵ *Ibidem*, p. 913.

¹⁶ „Les Testaments des douze patriarches, Huitieme Testament, De Nephtali”, 4..., p. 897.

¹⁷ Cf. Jose Salguero (Profesores de Salamanca), *Biblia comentada*, Biblioteca de Autores Cristianos, Madrid, 1965, tomo VII (*Epístolas católicas. Apocalipsis*), p. 357.

¹⁸ Cf. *Noul Testament, Apocalipsa lui Ioan*, traducere inedită și comentariu de Cristian Bădiliță, Editura Adevărul Holdings, București, 2015, p. 170.

Iuda, este Dumnezeu: „Mântuirea lui Israel va veni din Iuda și în el se vor binecuvânta fiii lui Iacov. Din toiagul lui va ieși un Dumnezeu, pentru a locui cu oamenii pe pământ și Acest Dumnezeu va fi Mântuitorul lui Israel și va aduna dreptii din toate neamurile”¹⁹. Sceptrul din Iuda face trimitere, fără îndoială, la toiagul lui Iesei care a odrăslit, din Isaia 11, 1. Or acel toiag, încă de la începuturile creștinismului a fost privit ca o imagine a Maicii Domnului: „toiagul, spune Sfântul Ildefonso de Toledo, care a ieșit din rădăcina lui Iesei (deci prin extensie, al lui Iuda) este Maria din care s-a ivit floarea, Hristos, prin lucrarea Duhului Sfânt, fără poftă bărbătească”²⁰. Or necunoscutul autor al *Testamentului lui Neftali* spune că din acest sceptru a ieșit un Dumnezeu, deci Fecioara Maria din care a ieșit Dumnezeu este Născătoare de Dumnezeu.

Fecioara Maria în *Odele lui Solomon*

Personalitatea regelui Solomon a ocupat un loc de cinste atât în tradiția iudaică precum și în cea creștină, în ambele tradiții fiind privit, prin înțelepciunea și caracterul său pașnic, ca o imagine a lui Mesia²¹. În canonul Vechiului Testament găsim trei cărți scrise de el (*Ecclesiastul*, *Cântarea Cântărilor și Pildele lui Solomon*), la care se mai adaugă și una în rândul cărților *anaghinoscomena* (*bune de citit*): *Înțelepciunea lui Solomon*. Pornind de la cuvintele biblice: „Solomon a spus trei mii de pilde; și cântările lui au fost o mie și cinci” (III Regi 4, 32) pe seama lui au fost puși o serie de 18 *Psalmi* și 42 *de ode*.

Odele lui Solomon sunt cea mai veche colecție de imne creștine, compuse între finalul secolului I d.Hr. și prima jumătate a secolului al II-lea²². Când, în 1909, s-a descoperit un manuscris siriatic al

¹⁹ „Les Testaments des douze patriarches, Huitieme Testament, De Neptali”, 6..., p. 896.

²⁰ Santo Ildefonso, *La perfecta virginidad de María*, III, 4, trad. en castellana por Jaime Colomina Torner, Instituto Teológico SAN ILDEFONSO, Toledo, 2007, p. 64.

²¹ Cf. *Biblia de Jerusalem, Nota al Salmo 72*, Desclée de Brouwer, Bilbao, 2009, p. 744.

²² Cf. A. Peral, X. Alegre, „Odas de Salomon”, en vol. *Apócrifos del Antiguo Testamento*, bajo la dirección de Alejandro Díez Macho Ed. Cristiandad, Madrid, 1982, tomo III, p. 62. John Davidson spune că sunt imnuri pioase și mistice creștine compuse în jurul anului 100 d.Hr., prin apropierea Antiohiei (cf. John Davidson, *The odes of Solomon, Mystical Songs from the Time of Jesus*, Clear Press, Bath [Great Britain], 2004, p. 1.). Vezi și drd. Gabriel-Alin Piștea, *Referințe baptismale în creația „Odele lui Solomon”*, în volumul Simpozionului „Studia Theologica Doctoralia”, ediția a IX-a, coordonator Pr. prof. dr. Viorel Sava, Editura Doxologia, Iași, 2018, pp. 513-535.

Odelor lui Solomon, majoritatea comentatorilor au recunoscut că această descoperire a depășit în importanță descoperirea *Didahiei* care avusese loc cu câțiva ani mai înainte²³. Și aceasta pe bună dreptate, dat fiind faptul că au fost compuse aproximativ în aceeași perioadă cu ultimele scrieri nou-testamentare, ale Sfântului Evanghelist Ioan. În secolul al IV-lea, Sfântul Atanasie al Alexandriei, în lucrarea *Synopsis Scripturae Sacrae*, enumera *Odele lui Solomon* în lista cărților *controversate*: „Cărțile Vechiului Testament, pe care le-am numit mai înainte *controversate*, sunt: *Înțelepciunea lui Solomon, Înțelepciunea lui Isus, fiul lui Syrah, Estera, Iudita și Tobias*. Acestea li se mai adaugă: *patru cărți ale Macabeilor, a lui Ptolemeu, Psalmii și Odele lui Solomon, Istoria Susanei*. Acestea sunt cărțile *controversate* din Vechiul Testament”²⁴. Astfel *Odele lui Solomon*, în secolul al IV-lea apăreau în lista cărților *bune de citit*, pe care Sfântul Atanasie le denumește *controversate*.

Una dintre aceste ode face o frumoasă referire la Maica Domnului și taina Întrupării Cuvântului din pântecele ei: „O Cupă cu lapte mi-a fost dată și am băut-o cu dulceața gingășiei Domnului. Fiul este Cupa, Cel ce dă laptele²⁵ este Tatăl și Cel ce a luat²⁶ laptele este Duhul Sfânt. Căci sânii Lui erau plini și nu se cuvenea ca laptele Lui să fie vărsat în zadar. A deschis sânul Lui, Duhul Sfânt, și a amestecat Laptele sânilor Tatălui și l-a dat lumii, fără ca lumea să știe, iar toți cei care L-au primit pe deplin sunt cei de-a dreapta Lui. Pântecul Fecioarei L-a luat (Amestecul), a zămislit și L-a născut. Și a fost Mamă, Fecioara cu multe îndurări, a zămislit și a născut un Fiu dar *fără să simtă durere*, pentru ca nimic să nu fie zadarnic. Nu a avut nevoie de moașă, pentru că El i-a dat ei ajutorul Lui. A născut din voință ca un bărbat, L-a născut ca semn²⁷ și L-a adus cu mare putere. L-a iubit cu mântuire, L-a îngrijit cu gingășie și L-a arătat cu măreție, Aliluia”²⁸. Oda de față se desfășoară pe două

²³ Cf. James H. Charlesworth, *Les Odes de Salomon et les manuscrits de la Mer Morte*, en „Revue Biblique”, vol. 77, n. 4, 1970, p. 522.

²⁴ Sfântul Atanasie cel Mare, „*Synopsis Scripturae Sacrae*”, 74, PG, t. 28, col. 431.

²⁵ Literal: a fost muls.

²⁶ Literal: a muls.

²⁷ Literal: ca exemplu.

²⁸ „*Odas de Salomon*”, XIX, 1-11, trad. en castellano por A. Peral/ X. Alegre, en vol. *Apocrifos del Antiguo Testamento*, bajo dir. Alejandro Diez Macho..., tomo III, pp. 85-86.

planuri: pe de o parte face referire la relația intra-trinitară dinainte de Întrupare (vv. 1-4), iar pe de alta la Întruparea Cuvântului din Fecioară (vv. 5-11). *Laptele pe Care Duhul Sfânt Îl amestecă este Fiul*. Acest Fiu este primit de *Fecioara*. Dată fiind vechimea acestei scrieri, referințele mariologice sunt de maximă importanță. În primul rând avem o mărturie clară referitoare la *fecioria Maicii Domnului înainte și în naștere*. Fecioara a născut *fără să simtă durere și fără să aibă nevoie de moașă*, lucru arătat indirect și de Sfântul Evanghelist Luca: „și a născut pe Fiul său, Cel Unul-Născut, și L-a înfășat și L-a culcat în iesle” (Luca 2, 6-7). Tripla acțiune (*L-a născut, L-a înfășat, L-a culcat*), arată clar că de față nu era nicio moașă. „Acolo, spune Fericitul Ieronim, nu a fost nicio moașă, acolo nu a mijlocit iscusința vreunei femei. Cu propriile ei mâini L-a înfășat pe Prunc în scutece. Ea a fost atât mamă cât și moașă”²⁹. Autorul *Odelor* merge mai departe și precizează de ce Fecioara nu a avut nevoie de moașă, și aceasta deoarece: *pentru că El i-a dat ei ajutorul Lui*. Expresia face aluzie la *Magnificat*, unde Curata Fecioară Îl numește *Dumnezeu, Mântuitorul meu* (Luca 1, 47). Referințele mariologice din *Evangheliile copilăriei* (Matei 1-2; Luca 1-2) precum și din Apocalipsa 12 arată clar că Dumnezeu i-a dat ajutorul Său Fecioarei.

În cuvintele *din voință ca un bărbat*, exegetul P. D’Alès vede o aluzie la Ioan 1, 13 (*nu din poftă bărbătească*): „aceste cuvinte indică (forma pozitivă din Ioan 1, 13) nașterile de rând, care provin din *voința bărbatului*, adică *dintr-un tată*. Maternitatea Fecioarei este unică, conform lui (Pseudo)Solomon, căci provine din propria ei voință; Fecioara a avut inițiativa care în alte sarcini aparține tatălui. Conform proprietăților mai exacte ale termenilor, avem aici o nouă aluzie și foarte precisă la maternitatea feciorelnică”³⁰. În acest sens, Ignacio Ortiz de Urbina face trimitere la contextul istoric în care a apărut scrierea, afirmând: „Cei din vechime exagerau rolul bărbatului în procesul zămislirii, considerând pântecul femeiesc ca un teren pasiv. De aceea vorbeau de *zămislirea prin voința sau inițiativa bărbatului*. A se vedea și textul de la Ioan 1, 13 despre cei care primesc filiația divină *nu din poftă trupească și nici din voința*

²⁹ Fericitul Ieronim, *Contra Elvidio*, X, trad. en español por. Carlos Alberto Urrutia Betancourt y María Castro, Guatemala, 2012, p. 10.

³⁰ A. D’Alès, *Les Odes de Salomon*, en „Etudes”, n. 2, 1911, p. 755.

bărbatului"³¹. Referitor la partea finală, care prezintă dificultăți de interpretare, Ignacio Orteza de Urbina afirmă: „Și *L-a născut ca semn*. Cuvântul *tahuitha* poate semnifica *exemplu, semn și prevestire*... Cuvântul indică aici caracterul miraculos al nașterii. *L-a adus cu mare Putere*... *Putere* pare să facă aluzie directă la Maria, pe care *Puterea Celui Preaînalt a umbrit-o* (cf. Luca 1, 35). *Și L-a iubit cu mântuire*. Ce înseamnă *cu mântuire*? Socotesc că admite un sens adecvat amintind de cuvintele Mariei din *Magnificat*: *Mila Lui din neam în neam spre cei ce se tem de El* (Luca 1, 50). Maria arată iubirea ei față de Fiul ei pentru că El va arăta milă oamenilor, mântuindu-i. *L-a îngrijit cu gingășie*. Poetii siriieni au fost cei dintâi care s-au axat pe psihologia maternală a Fecioarei. *L-a arătat în măreție*. Amintesc de *Mărește suflete al meu pe Domnul* (Luca 1, 46) și se poate conchide că fraza odei echivalează cu afirmația că Maria a slăvit măreția Fiului ei dumnezeiesc"³². Fără nici o îndoială că *Oda 19* este un imn închinat maternității divine a Mariei în zămisirea și nașterea sa³³, așa încât pe bună dreptate afirmă: „dacă este un punct – și acestea sunt rare – asupra căruia exegeții *Odelor lui Solomon* sunt de acord este că *Fecioara din Oda XIX* este Maria, Mama lui Iisus, și, în consecință, *Odele* reprezintă una dintre primele mărturii ale credinței în fecioria Mariei"³⁴. Oricărui alt mod de interpretare i se opune încă din vechime Lactanțiu (sec. III-IV) care folosește *Oda 19*, alături de Isaia 7, 14 ca fundamente ale maternității divine: „Dacă toată lumea știe că femelele unor animale pot rămâne însărcinate prin lucrarea vântului sau a adierii, de ce unora li se pare ciudat că spunem că Fecioara a rămas însărcinată prin lucrarea Duhului lui Dumnezeu, Căruia îi este ușor să facă ceea ce dorește? Și aceasta ar putea părea, fără îndoială, cu neputință dacă nu ar fi fost cântat cu multe secole înainte de către profeți. Solomon, în psalmul său 19, spune așa: *Pântecele Fecioarei a fost luat și a zămislit un Prunc și Fecioara a*

³¹ Ignacio Ortiz de Urbina, *Maria en la patristica siriaca*, en revista „Scripta de Maria”, 1978, nr. 1, p. 32.

³² *Ibidem*, pp. 32-33.

³³ Cf. Jose A. de Aldama, *Maria en la Patristica de los siglos I-II*, BAC, Madrid, 1970, pp. 210-211.

³⁴ Marie-Jospeh Pierre, „La Vierge dans les Odes de Salomon”, en vol. *Marie dans les Récits Apocryphes Chrétiens, Études Mariales Bulletin de la Société Française d'Études Mariales*, Ed. Mediaspaul, Paris, 2004, p. 119.

*rămas însărcinată și a fost făcută mamă pentru multa ei milă. Și de asemenea și Isaia spune același lucru cu aceste cuvinte: Iată Fecioara va lua în pântece și va naște un Fiu și Îl veți numi Emanuil (Isaia 7, 14)*³⁵.

De asemenea avem o mărturie indirectă a maternității divine: Fecioara a născut pe *Laptele din sânii Tatălui, amestecat de Duhul Sfânt*, adică pe Dumnezeu Cuvântul, și în același timp o mărturie a sfințeniei Fecioarei: expresia *cea cu multe îndurări* (transcrisă de Lactanțiu, după cum am văzut, prin: *pentru multa ei milă*), poate echivala cu *plenitudinea harului*, cu aluzie la Luca 1, 28³⁶. Partea finală a *Odei* ne prezintă legătura dintre Fecioara și Fiul ei (Fecioara născându-L ca semn, adică în chip minunat; iubindu-L; îngrijindu-L și arătându-L, adică propovăduindu-L), fiind văzută de către José Maria Bover ca o aluzie la doctrina mijlocirii Maicii Domnului³⁷.

Faptul că *Oda XIX* constituie unul dintre primele imne închinare de Biserică Fecioarei Maria îi conferă o importanță deosebită, fiind una dintre dovezile clare ale existenței unui cult al ei în Biserică încă de la începuturile creștinismului.

Pe seama lui Solomon este pus și *Testamentul lui Solomon*, o colecție de legende iudaice și creștine despre astrologie, demonologie, magie, redactată între secolele I-III d.Hr.³⁸ Într-un dialog cu demonul *Efipas*, Solomon primește din partea acestuia o profeție mesianică: „Și l-am întrebat: *Spune-mi: cine ești?* Și duhul mi-a răspuns îndată: *Eu sunt demonul Efipas, aceasta este în Arabia.* Și i-am spus: *Acesta îți este numele?* Și el mi-a răspuns: *Da, oriunde vreau, cobor, dau foc și dau morții.* Și i-am spus: *De care înger ești împiedicat?* Și el mi-a răspuns: *Doar de Singurul Conducător Dumnezeu. Acesta are putere asupra mea. El are să fie născut de o Fecioară și răstignit de iudei pe Cruce*”³⁹.

³⁵ Lactanțiu, *Instituciones divinas*, IV, 12, 2-4, trad. en castellano por E. Sánchez Salor, Ed. Gredos, Madrid, 1990, vol. II (*Libros IV-VII*), pp. 34-35.

³⁶ Cf. José de Aldama, *Maria en la patristica de los siglos I-II*, p. 207.

³⁷ Cf. José Maria Bover, *La Mariología en las Odas de Salomón*, en „Estudios Eclesiásticos”, n. 10, 1931, pp. 354-348.

³⁸ Cf. Alejandro Diez Macho, *Apócrifos del Antiguo Testamento*, vol. I..., p. 281.

³⁹ *The Testament of Solomon*, 121-122, translated in English by Frederick Cornwallis Conybeare, in „The Jewish Quarterly Review”, vol. 11, 1898, no. 1, p. 43.

Fecioara Maria în lucrarea *Înălțarea lui Isaia*

Profetul Isaia rămâne în istoria creștinismului, prin profețiile sale mesianice, cel mai important profet, încât pe bună dreptate spunea despre el teologul evreu Victor Buksbazen: „În Isaia profeția biblică își atinge apogeul inspirației. Ceea ce a reprezentat Demostene pentru oratoria greacă, aceea reprezintă Isaia pentru profeția ebraică. Ea a fost vocea lui Dumnezeu pentru Israel, conștiința de națiune a acestuia și vestitoarea lui Mesia și a Împărăției Sale universale. De multe secole, Isaia a fost cunoscut ca *Evanghelistul Vechiului Testament* iar profețiile sale au fost cunoscute ca *Evanghelia după Isaia*. Profetul Isaia este mai des pomenit pe buzele Mântuitorului și ale Sfinților Apostoli decât oricare alt profet”⁴⁰. Alături de celebra sa carte din canonul Vechiului Testament, pe seama lui Isaia s-a pus și o altă scriere, *Înălțarea lui Isaia*, care vizează moartea martirică a profetului precum și câteva vedenii ale sale. Pornind de la câteva argumente interne (IV, 2: aluzie la uciderea mamei lui Nero de către fiul ei [„va coborî Veliar, marele prinț, stăpânitorul acestei lumi... sub înfățișare de om, rege al nedreptății, ucigaș al maicii sale, care este regele acestei lumi și el va persecuta livada pe care o vor planta cei doisprezece apostoli ai Celui Mult Iubit; dintre cei doisprezece unul va fi prins între mâinile lui”⁴¹]; asemănarea dintre Înălțarea lui Isaia 11, 6 [„Și am văzut, o, Iezechia și Yosab, fiul meu, cele ce au fost ascunse întregului cer și tuturor prinților și zeilor acestei lumi”⁴²] și *Epistola către Efeseni* XIX, 1 a Sfântului Ignatie Teoforul), unii autori afirmă că această scriere a fost redactată în plin secolul I d.Hr.⁴³ Aluzie la moartea martirică a lui Isaia găsim în *Epistola către Evrei* (11, 37), la Tertulian, care lauda răbdarea lui Isaia în mucenicie⁴⁴, iar Origen o pomenește, punându-o

⁴⁰ Victor Buksbazen, *The prophet Isaiah*, The Friends of Israel Gospel, Inc, 2008, p. 78.

⁴¹ *Ascension d'Isaie*, IV, 2, trad. en français par Eugène Tisserant, Paris Letouzey et Ané, Éditeurs, 1909, pp. 116-117.

⁴² *Ibidem*, XI, 16, p. 206

⁴³ Cf. Eugène Tisserant, *Ascension d'Isaie...*, pp. 58, 60; cf. M. L'Abbé Migne, *Discussion générale sur l'antiquité du text précédent, sur la patrie probable de son auteur et sur les applications théologiques et critiques qu'on peut en faire*, en vol. *Dictionnaire des apocryphes...*, p. 685.

⁴⁴ Cf. Tertulian, „Despre răbdare”, XIV, *Apologeți de limbă latină*, traducere de prof. Nicolae Chițescu, Eliodor Constantinescu, Paul Papadopol și Prof. David Popescu, în colecția „Părinți și Scriitori Bisericești”, vol. 3, EIBMBOR, București, 1981, p. 196.

în legătură cu Evrei 11, 37: „la rândul său, Isaia a fost tăiat în două cu fierăstrăul de către conașionalii săi, după cum spune istoria. Iar dacă nu ne vine să credem acestei istorii pentru că se bazează pe un Isaia apocrif, să credem măcar ceea ce scrie în Epistola către Evrei, unde spune: *au fost uciși cu pietre, au fost puși la cazne, au fost tăiați cu fierăstrăul* (Evrei 11, 37). Într-adevăr, cuvintele *au fost tăiați cu fierăstrăul* se referă la prorocul Isaia, după cum pasajul *au murit uciși cu sabia* se potrivește lui Zaharia, care a fost ucis între templu și altar, cum ne-a învățat Mântuitorul, sprijinind cu autoritatea Sa, pe cât cred, o Scriptură care nu face parte din cărțile recunoscute de toți și care probabil este apocrifă”⁴⁵. Mențiunea finală este deosebit de importantă în ceea ce privește valorificarea literaturii apocrife de către Biserică.

După ce în prima parte a lucrării vorbește despre *martiriul propriu-zis al lui Isaia și testamentul lui Iezechia* (cap. I-V), în partea a doua, necunoscutul autor vorbește de *vedenia și înălțarea lui Isaia* (cap. VI-XI). Capitolul XI este de maximă importanță pentru lucrarea noastră întrucât relatează cu lux de amănunte despre Nașterea lui Mesia (*Cel Preaiubit*): „și eu am mai văzut și o femeie din familia profetului David, al cărei nume era Maria și ea era Fecioară și era logodită cu un bărbat cu numele Iosif, un teslar și el tot din familia dreptului David, din Betleemul lui Iuda, și el a luat-o pe ea prin sorti. Și pe când era ea logodită, ea s-a aflat însărcinată și Iosif teslarul voia să o părăsească. Și îngerul Duhului a apărut în această lume și după aceea Iosif nu a mai părăsit-o și a ținut-o pe Maria dar el nu a avut pe nimeni căruia să îi spună acest lucru. Și nu s-a apropiat de Maria și o păstra ca pe o Fecioară Sfântă, căci un Copil era în pântecele ei. Și el nu a stat cu ea timp de două luni. Și după aceste două luni de zile, Iosif se afla în casa lui și la fel și Maria logodnica lui, doar ei doi singuri. Și El a venit, pe când erau ei singuri, Maria s-a uitat împrejur și a văzut un Prunc și s-a înspăimântat. Și după ce s-a înspăimântat, pântecele ei s-a aflat ca mai înainte de a zămisli. Și pe când soțul ei Iosif a întreat-o: *Ce te-a înspăimântat?*, ochii lui s-au deschis și a văzut pe Prunc și a laudat pe Domnul, căci Domnul venise la moștenirea Sa; Și o voce le-a

⁴⁵ Origen, „Din Comentariul la Evanghelia după Matei”, X, 18, *Scrieri*, partea a II-a, traducere de Pr. prof. Teodor Bodogae, Pr. prof. Nicolae Neaga și Zorica Lațcu, în colecția „Părinți și Scriitori Bisericești”, vol. 7, EIBMBOR, București, 1982, p. 46.

spus lor: *Să nu spuneți nimănui această vedenie! Și un zvon s-a răspândit în Betleem cu privire la Prunc, unii spuneau: Fecioara Maria a născut înainte să aibă două luni de la măritiș. Și cei mai mulți spuneau: Ea nu a născut și nu a avut nevoie de moașă și noi nu am auzit strigătele de dureri. Și nimeni nu știa în privința Pruncului: toți Îl cunoșteau dar nu știau de unde era. Și ei (Iosif și Maria) L-au luat și au mers în Nazaretul Galileei. Și am văzut, o, Iezechia și Yosab, fiul meu, și am zis de asemenea și altor profeți cele ce sunt aici – căci aceasta a fost ascuns tuturor cerurilor și tuturor prinților și zeilor acestei lumi. Și am văzut: În Nazaret el era alăptat ca un prunc și era după legea comună, pentru a nu fi cunoscut”⁴⁶. Pasajul este destul de amplu și ne oferă multe informații prețioase despre Preacurata Fecioară, dincolo de tendințele dochetiste, dată fiind vechimea scrierii. Astfel putem afirma că *Înălțarea lui Isaia* este primul document care afirmă clar și în chip direct originile davidice ale Fecioarei Maria (*o fecioară din familia profetului David*). De asemenea, scrierea afirmă că această Fecioară i-a fost încredințată lui Iosif, *prin sorți* (aluzie la alegerea acestuia ca logodnic, potrivit Protoevangeliei lui Iacov), iar acesta după ce este înștiințat de înger despre zămislirea ei minunată, nu o mai părăsește ci o *păstrează ca pe o Fecioară Sfântă* (v. 5), afirmându-se astfel sfințenia Fecioarei. Ca și *Odele lui Solomon*, și *Înălțarea lui Isaia afirmă clar fecioria Maicii Domnului înainte de naștere și în naștere, și în chip indirect fecioria după naștere (Iosif a păzit-o ca pe o Fecioară Sfântă)*. Spre deosebire însă de autorul *Odelor lui Solomon*, autorul de față apără fecioria în naștere a Fecioarei recurgând la dochetism: Pruncul Iisus apare brusc în fața Fecioarei Maria. Astfel explică necunoscutul autor lipsa nevoii de moașă și lipsa durerilor nașterii la Fecioara. Cu toate acestea, el afirmă că Pruncul era asemenea celorlalți și se hrănea la pieptul Maicii, prin aceasta să se ascundă de stăpânitorul acestui veac. Aluzia la acest final al pasajului o găsim în *Epistola către Efeseni* a Sfântului Ignatie Teoforul: „Stăpânitorul veacului acestuia n-a cunoscut fecioria Mariei, nașterea lui Hristos din ea și moartea Domnului. Trei taine răsunătoare care s-au săvârșit în tăcerea lui Dumnezeu”⁴⁷.*

⁴⁶ *Ascension d'Isaie*, XI, 1-17...., pp. 202-206.

⁴⁷ Sfântul Ignatie Teoforul, „Epistola către Efeseni”, în colecția „Părinți și Scriitori Bisericești”, XIX, 1, p. 163.

Fecioara Maria în alte apocrife puse pe seama diferitelor personalități vechi-testamentare

Aluzii și referințe la Maica Domnului găsim și în alte apocrife vechi-testamentare. Astfel, în *Viața Profeților*, o veche lucrare aghio-grafică iudaică redactată în sec. I d.Hr.⁴⁸, găsim în viața dreptului profet Ieremia un semn referitor la Maica Domnului: „Acest Ieremia a dat un semn preoților egipteni: *că idolii lor au să se cutremure și toate chipurile lor o să se dărâme când va ajunge în Egipt o Fecioară care a născut recent un Prunc cu înfățișare dumnezeiască*. De aceea ei cinstesc până acum pe o Fecioară și adoră un Prunc așezat într-o iesle. Și regelui Ptolemeu, care dorea să cunoască motivele, i-au spus că este o taină primită de la strămoși prin intermediul sfântului profet. A fost încredințată (taina) părinților noștri și noi așteptăm împlinirea tainei sale”⁴⁹. Aluziile la profetia lui Isaia despre Nașterea lui Emanuel din Fecioara (Isaia 7, 14), la punerea Pruncului Iisus în iesle (Luca 2), precum și la fuga în Egipt (Matei 2) sunt evidente. De asemenea mențiunea că *până acum o cinstesc pe Fecioara* este deosebit de importantă, dată fiind vechimea textului, din sec. I d.Hr., iar exegeții tind să creadă că acest pasaj nu este o interpolare creștină ci face parte din textul original⁵⁰. Pasajul se încheie cu o arzătoare așteptare a autorului de a se împlini această taină, semn al așteptării de peste veacuri a venirii lui Mesia în lume.

În scrierile primilor părinți bisericești există o profecie mariologică atribuită profetului Iezechiel, care însă, actualmente, nu se găsește în cartea biblică a profetului Iezechiel. Astfel, Tertulian o citează: „Semnul este nașterea lui Hristos, după cum spune Isaia: *De aceea Domnul Însuși vă va da un semn: Iată Fecioara va lua în pântece și va naște Fiu* (Isaia 7, 14). De asemenea, acest semn este și contradictoriu, zămisirea și nașterea Fecioarei Maria. Ea a născut și nu a născut... Citim în Iezechiel despre *vițeaua care a născut și nu a născut*. Luați seama că în preștiința Sa Duhul Sfânt să nu se fi ridicat

⁴⁸ Cf. N. Fernández Marcos, „Introduccion a Vidas de los profetas”, en *Apocrifos del Antiguo Testamento*, bajo la direccion de Alejandro Diez Macho, Ed. Cristiandad, Madrid, 1983, vol. II, p. 508.

⁴⁹ „Vidas de los profetas”, II, 7-8, trad. en castellano por N. Fernández Marco, en vol. *Apocrifos del Antiguo Testamento*, dirigido por Alejandro Diez Macho, vol. II, p. 515.

⁵⁰ Cf. N. Fernández Marcos, „Introduccion a Vidas de los profetas”, en *Apocrifos del Antiguo Testamento*, bajo la direccion de Alejandro Diez Macho, vol. II..., p. 515.

prin aceste cuvinte mai presus decât disputele voastre viitoare despre nașterea din Maria⁵¹. Și Clement Alexandrinul folosește acest text cu sens mariologic, deși nu îl citează pe Iezechiel: „*A născut și nu a născut* spune Scriptura pentru că Maria a zămislit din ea însăși nu din împreunare”⁵². După cum se observă, atât Tertulian cât și Clement Alexandrinul îl consideră ca făcând parte din textele canonice (primul afirmă că aceste cuvinte aparțin Duhului Sfânt, iar cel de-al doilea le numește *Scriptură*). Sfântul Epifanie de Salamina face o exegeză detaliată a pasajului: „*Iată, spune Scriptura, Fecioara va lua în pântece și va naște Fiu* (Isaia 7, 14). Și din nou spune în alt loc: *Și vițica va naște și ei vor spune: ea nu a născut*. Unii maniheii și marcioniții spun că Iisus nu a fost născut – deci: *ea va naște și ei vor spune: nu a născut*. Pentru că Maria nu a născut datorită sămânței bărbătești, acești oameni spun nebunește minciuna că ea a născut datorită sămânței bărbătești. Vițeaua însă a născut cu adevărat pe Dumnezeu și cu adevărat a născut și Om. Și pentru a arăta că Fecioara este numită *vițică* și că ceea ce a adus această vițică a fost curățirea de păcate, auzi Legea zicând: *să luați o vițică roșu-aprins* (cf. Numerii 19, 2), arătând alegerea vasului Maria prin cuvintele: *să luați o vițică*. Dar zice *roșu-aprins*, pentru că în Fecioara a fost cuprins Focul Dumnezeirii Mântuitorului; despre *Dumnezeu* spune Scriptura că *este foc mistuitor* (Deuteronomul 4, 24). Și Legea spune: *o vițică roșu-aprins care să nu fi purtat jug în jurul gâtului* (Numerii 19, 2), pentru a arăta că Fecioara care nu a cunoscut jugul căsătoriei cu bărbat este *vițică*”⁵³.

În concluzie, în apocrifele atribuite personajelor vechi-testamentare, Maica Domnului apare în taina Întrupării lui Mesia ca fiind *Fecioara care Îl naște*. Alături de maternitatea divină aceste apocrife subliniază și alte aspecte mariologice precum sfințenia Maicii Domnului, mijlocirea ei dar mai ales faptul că ea a făcut parte din pregătirea lumii făcută de Dumnezeu pentru venirea lui Mesia. Prin vechimea acestor scrieri dar și prin autoritatea de care s-au bucurat între Sfinții Părinți, unele dintre ele constituie o prețioasă mărturie a unui cult al Fecioarei Maria în Biserică, încă din zorii apariției ei.

⁵¹ Tertulian, *On the Flesh of Christ*, XXIII, ANF, t. 3, pp. 541-542.

⁵² Clement Alexandrinul, „*Stromate*”, în colecția „*Părinți și Scriitori Bisericești*”, vol. 5, VII, 94, 2, p. 536.

⁵³ Sfântul Epifanie de Salamina, *The Panarion*, XXX, 30, 3-5, translated in English by Frank Williams, Ed. Brill, Leiden, Boston, 2009, Book I (*Sects 1-46*), pp. 158-159.